

**КАСТАЛЬСЬКЕ ДЖЕРЕЛО ТРАДИЦІЇ
(ПАМ'ЯТІ ВИДАТНОГО УКРАЇНСЬКОГО КОМПОЗИТОРА
ВОЛОДИМИРА ПТУШКІНА)**

*Жуковська І. Л.,
доцент кафедри педагогіки мистецтва та
фортепіанного виконавства
факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського
НПУ ім. М. П. Драгоманова*

У житті будь-якого суспільства час від часу настають кризові періоди. Сутність, масштаб, зміст і наслідки кожної з таких криз людство усвідомлює лише згодом, з плином часу. 2022 рік виявився, мабуть, найстрашнішим, найнапруженішим в історії незалежної України. Кількість втрат, що їх зазнає сьогодні український народ, неможливо окреслити навіть приблизно. І в цьому скорботному переліку є ім'я Композитора, Піаніста, Вчителя, Людини (саме так: з великої літери!) – Володимира Михайловича Птушкіна.

Голова журі Міжнародного конкурсу піаністів пам'яті Е. Гілельса Євгеній Могилевський сказав одного разу (цитую мовою оригіналу): «Два самых исполняемых композитора на конкурсе – это И. С. Бах и В. Птушкин. С той лишь разницей, что Баха играют хорошо единицы, а Птушкина – абсолютно все!». В репліці Могилевського цікава й показова саме остання фраза – Птушкіна добре грають усі. Пояснення цьому феномену досить просте: в музиці Птушкіна ми знаходимо той самий демократизм, ясність висловлювання, прозорість та зрозумілість екстрамузичного змісту, що робить абсолютно буквальною відповідність звання Володимира Михайловича його сутності – Народний артист України.

Ясність і доступність музичної мови завжди були професійним кредо В. Птушкіна, його творчість відверто спирається на вітчизняну композиторську традицію та спрямована на широку аудиторію. І це в ситуації світового домінування авангардних стилістичних тенденцій, орієнтованих на

вузьке коло слухачів – втаємничених і причетних до експерименту. Власне, традиціоналізм Птушкіна є парадоксальною формою творчої фронди, що не перешкоджає новітнім течіям, але захищає пласт академічної музики від змістових, семантичних руйнацій.

Відтак, музиці Володимира Птушкіна притаманні:

- **широкий семантичний спектр** творчості – від трагедійних образів і станів духовного просвітлення – “Український реквієм” (пам’яті жертв трагедій ХХ ст.: Голодомор 33-го року, Бабин Яр, Чорнобиль), Моносимфонія “Сповідь”, Духовна кантата “Salve Regina” – до іронії та гротеску – “Гоголь-сюїта” для фортепіано з оркестром, Concerto-buffo для скрипки і фортепіано з оркестром та інші;

- **яскравий тематизм** – характерний, розпізнаваний, запам’ятовуваний, з неповторними індивідуальними рисами, без натяку на банальність, непередбачуваний і зрозумілий водночас;

- **логіка розвитку** музичної ідеї, що спирається на класичні моделі побудови тематичного конфлікту та його розгортання;

- **закони драматургії**, що керують музичним розвитком, а в поєднанні з надзвичайно яскравими характеристиками тематизму – утворюють очевидну асоціацію з театральним-драматичним мистецтвом. Не випадково Володимир Михайлович все життя працював у театральних жанрах і як творець музично-сценічних полотен, і як автор численних зразків музики до театральних вистав (композитор створив музику понад 40 вистав драматичних театрів України);

- **пропорційність і міра** у викладенні матеріалу – як у вертикальному вимірі (рівновага у співвідношенні ділянок щільної та прозорої фактури), так і в горизонтальному (розвиток музичної ідеї завжди пов’язаний з напручуд природним плином музичного часу). Кульмінаційна зона розгортання музичної дієвості настає, як правило, у відповідності з традиційними класичними моделями: момент найвищої напруги збігається або з точкою золотого перетину, або формує яскравий “знак оклику” в фінальній зоні твору. В цьому

сенсі можна говорити про класичність музичного мислення композитора – в буквальному, античному тлумаченні цього поняття;

- **яскравість та доступність образів** у більшості творів В. Птушкіна природно спричинила інтерес та увагу композитора до створення **дитячої музики**. Любов до дітей та прагнення бути зрозумілим маленькому слухачеві й виконавцю спричинила виняткову яскравість образної сфери в музиці В. Птушкіна. В результаті ми маємо збагачення арсеналу дитячої музики в обох значеннях – як музики для дитячого сприйняття («Дива дивні» за казкою О. Пушкіна, дитячі мюзикли – «Солдат і Настінька», «Ну-мо, Гулівер», «Пригоди Бартеші», «Дерев'яний король» і творів для виконання юними музикантами. Також популярністю користуються ансамблеві фортепіанні твори композитора, а завдяки дитячій пісенній творчості Птушкіна називають «українським Шайнським»;

- тісний зв'язок В. Птушкіна з класичною спадщиною втілений, зокрема, в його **любві до гри-діалогу з творами композиторів-класиків**: транскрипції, дотепні парафрази, різні варіанти стилізації – все це ми знаходимо в його творчому доробку (Варіації для симфонічного оркестру та дитячого хору «Присвята Перселлу», сюїта до комедії В. Шекспіра «Віндзорські насмішниці», Експромти для оркестру «Згадуючи великого Вівальді», «Пожартуємо з Бетховеном», Транскрипція «Теми з варіаціями» В. Моцарта для фортепіано в 4 руки та струнних та інш.).

Окремої уваги заслуговує виконавська стилістика Птушкіна-піаніста. Треба сказати, що блискуча концертна діяльність Володимира Михайловича тривала аж до останнього часу. В його концертних програмах ми знаходимо, поряд з неперевершеним виконанням його власних творів, чимало шедеврів попередніх епох, переважно – саме музику віденських класиків. Слід зазначити, що у виконанні Птушкіна вбачається та сама тенденція до ясності, внутрішньої гармонії, логіки у побудові форми в поєднанні з неабияким виконавським темпераментом, що й у його композиторській творчості. З особливо помітних досягнень останнього періоду хотілося б згадати

виконання Птушкіним двох визначних творів Л. Бетховена: Хорової фантазії для фортепіано, хору та оркестру до мінор ор.80 та світову прем'єру Концерту для фортепіано з оркестром № 6 Ре мажор (Володимир Михайлович брав участь у реконструкції цього твору та підготовці партитури до виконання).

Можна без перебільшення стверджувати, що відхід у засвіти Володимира Михайловича Птушкіна став справжнім ударом для його учнів. Він був рідкісним вчителем (Володимир Михайлович навчав і композиції, і фортепіанної гри. Він завідував кафедрою композиції та інструментування у Харківському Національному університеті мистецтв ім. І.П. Котляревського і паралельно працював там на кафедрі спеціального фортепіано). В. Птушкін виявляв у викладанні абсолютну відданість музиці та учневі, прагнення допомогти абсолютно в усьому, починаючи з прийомів опанування фактури аж до емоційно-змістового підключення учня до задуму автора засобами “педагогічної магії”. І, поряд з цим, залишав учневі широчезне поле творчої свободи, плекаючи в кожному зі своїх підопічних індивідуальність і неповторність. (Окрема тема – щире, батьківське ставлення Володимира Михайловича до студентів: і до лікарні ходив, і ліки купляв, і житло шукав, і з пошуком інструменту допомагав, і грошенят нишком підкинути практикував, коли скруту фінансову бачив у студіозус).

В. Птушкін був необхідний всім нам. Необхідний і незамінний. В наш страшний, нестабільний, непевний і доволі жорстокий час Володимир Михайлович був однією з небагатьох духовних опор, орієнтирів, що допомагають тримати рівновагу. Йому була притаманна своєрідна “світоглядна тонікальність” не в музично-теоретичному, а у філософському сенсі. Він вчив нас жити з відчуттям тонального центру. Протистояти хаосу. Йти сміливо й наполегливо своєю дорогою, незважаючи на перешкоди.

Останні його дні були затьмарені жахливими подіями весни 2022 року. Він був приречений помирати під звуки сирен повітряної тривоги і страшних вибухів, що нівечили його улюблений Харків, місто, в якому він навчався, працював, якому віддав найплідніші роки свого творчого життя.

Чотирнадцятого квітня 2022 року його серце не витримало...

Література:

1. Бобіна І. Деякі риси фортепіанного стилю В. М. Птушкіна // Музичне і театральне мистецтво України очима молодих мистецтвознавців: Матеріали Всеукраїнської науково-творчої конференції студентів та аспірантів. – Х., 2001. – С. 33-34.
2. Вербицька І. «Український реквієм» В. Птушкіна: спроба моделювання жанру // Музичне і театральне мистецтво у дослідженнях молодих мистецтвознавців: Матеріали Всеукраїнської науково-творчої конференції студентів та аспірантів. – Х., 2004. – С. 6-7.
3. Інютючкіна Н. Виконавські особливості вокального циклу «Кумедні картинки» В. Птушкіна // Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти: Збірка статей. – Х., 1996. – Вип 3. – С. 16-19.
4. Птушкін Володимир Михайлович // Мистецтво України: біогр. довід. – Київ, 1997 – С. 495.
5. Птушкін Володимир Михайлович // Муха А. Композитори України та української діаспори: довідник / Київ, 2004. – С.243.
6. Садовнікова О. С., Соколова Л.С. Володимир Михайлович Птушкін: Монографічний нарис. – Харків: ХДУМ ім. І.П.Котляревського, 2011. (серія «Біографія та бібліографія визначних музикантів»).
7. Черкашина-Губаренко М. Р. Харьковские элегии Бориса Чичибабина (моносимфония «Исповедь» В. Птушкина) // Черкашина-Губаренко М.Р. Музыка і театр на перехресті епох. – К., 2002. – Т. 1. – С. 140-143.